

บทที่ ๑

บทนำ

๑.๑ ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ความเจ็บป่วยเป็นธรรมชาติอย่างหนึ่งของมนุษย์ เช่นเดียวกับธรรมชาติของการเกิด การแก่ และการตาย ทุกชีวิต ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์หรือสัตว์ทั้งหลายก็จะเป็นไป ตามกฎของธรรมชาติ ชาวโลกพยายามเอาชนะความเจ็บป่วยนี้ แต่ก็ไม่สามารถทำได้ กล่าวอีกแง่หนึ่งการเกิด การแก่ การเจ็บป่วยและการตายไปนั้นเป็นความสมดุลของธรรมชาติ แต่ถึงอย่างไร เมื่อเกิดความเจ็บป่วยขึ้น มนุษย์ก็ต้องทำการรักษาเยียวยาให้เป็นปกติ เพราะความเจ็บป่วยนั้นทำให้ชีวิตของมนุษย์ได้รับความทุกข์ ด้วยเหตุนี้มนุษย์จึงมีสถานพยาบาลรักษา มีระบบสั่งสมองค์ความรู้เพื่อป้องกันและรักษาความเจ็บป่วยที่เกิดขึ้นให้กับสังคมของตนเพื่อที่จะทำให้ชีวิตดำเนินไปและปฏิบัติหน้าที่ได้ตามปกติการที่พระพุทธศาสนาองความเจ็บป่วยเป็นเรื่องธรรมดาเพื่อให้มนุษย์ได้เข้าใจและนำมาพิจารณาเท่านั้น หากมีความเจ็บป่วยเกิดขึ้นก็ให้รู้เท่าทัน รู้จักบริหารจัดการกับความเจ็บป่วยนั้นได้ถูกวิธี ดังที่มีข้อพึงพิจารณาอยู่เสมอว่า “เรามีความเจ็บ ไข้เป็นธรรมดา ไม่ล่วงพ้นความเจ็บ ไข้ไปได้”^๑

สังคมปัจจุบันให้ความสำคัญต่อการรักษาสุขภาพตามแผนปัจจุบัน การรักษาสุขภาพจึงมุ่งเน้นรักษา (Treatment) ไปที่กายภาพเป็นหลัก เชื้อโรคต่างที่เกิดขึ้น ก็คือสิ่งที่แปลกปลอมเข้าไป สกัดกั้นการหมุนเวียนของสารและพลังงานในอวัยวะส่วนใดส่วนหนึ่งของร่างกาย การรักษาจึงมุ่งเน้นไปที่การรักษาโรคด้วยการใช้ยาเข้าไปฆ่าหรือทำลายเชื้อโรคนั้น หรือไม่ก็ใช้วิธีผ่าตัดชิ้นส่วนหรืออวัยวะที่เป็นปัญหานั้นให้สิ้นไปการแพทย์แผนปัจจุบันจึงได้ผลิตแพทย์ออกมาให้เป็นแพทย์เฉพาะทาง มองปัญหาเกิดขึ้นเป็นจุดๆ แยกแยะองค์ประกอบทางร่างกายออกไป ที่เรียกว่า แพทย์เฉพาะทาง (Specialization) มุ่งการรักษาสุขภาพทางกายอย่างเป็นระบบ ระเบียบ มีการแยกประเภทผู้ป่วยตามระดับความรุนแรงและตามประเภทของผู้ป่วยหรือโรคที่เป็น ทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันสร้างโรงพยาบาลไว้สำหรับผู้ป่วยเฉพาะโรค และแบ่งบางส่วนของโรงพยาบาลเพื่อรักษาผู้ป่วยที่มีอาการไม่รุนแรงไว้ในลักษณะผู้ป่วยนอก เครื่องมือแพทย์ทั้งหลายที่สร้างขึ้นตามกระบวนการทางวิทยาศาสตร์ ผ่านการทดลอง จึงทำให้เกิดความเชื่อมั่นในเครื่องมือเหล่านี้มากยิ่งขึ้น ไม่ว่าจะเป็นเรื่องของการวินิจฉัยโรค การผ่าตัดศัลยกรรม การรักษาไม่ให้เกิดความเจ็บ

^๑ อ. ปรจก.(ไทย) ๒๒/๕๗/๕๕-๑๐๐.

ทรมาน แม้แต่การตัดต่อ เปลี่ยนถ่ายอวัยวะ ใช้วัตถุเทียมแทนอวัยวะจริง จึงทำให้การแพทย์แผนปัจจุบันได้รับความเชื่อถือเพิ่มขึ้น ประเทศต่างๆ ที่นำการแพทย์แผนปัจจุบันเข้ามาจึงตั้งกฎหมายการแพทย์แบบดั้งเดิมของตนไป

ปัญหาเรื่องสุขภาพจึงได้รับความสนใจจากองค์กรทุกองค์กรในการช่วยเหลือ เยียวยา ดูแล รักษาสุขภาพเพื่อไม่ให้ได้รับความเจ็บป่วย หากเกิดแล้วก็ต้องดำเนินการในการรักษา ไม่ให้มีความเจ็บป่วยเรื้อรังจนเป็นเหตุให้ชีวิต ในพระพุทธศาสนา พระพุทธเจ้าได้มีพุทธานุญาตให้ผู้เข้ามาบวชใหม่รับทราบถึงปัจจัยเครื่องเลี้ยงชีพของพระภิกษุใหม่ เรียกว่า นิสสัย ๔ ได้แก่ อาหาร เครื่องนุ่งห่ม ที่อยู่อาศัย และยารักษาโรค^๐ เฉพาะในส่วนของยารักษาโรคนี้ พระพุทธเจ้าทรงมีพุทธานุญาตไว้เป็นกรณีพิเศษ เรียกว่า เกสัช ๕ ได้แก่ เนยใส เนยข้น น้ำมัน น้ำผึ้ง น้ำอ้อย แสดงให้เห็นถึงความสำคัญและจำเป็นอย่างยิ่งที่จะดูแลสุขภาพร่างกายนี้ให้เป็นปกติ ปราศจากโรคภัยไข้เจ็บ รุมเร้าจนเป็นเหตุให้ชีวิตได้รับความทุกข์ ความลำบากในการทำหน้าที่

นอกจากนั้นหากใครได้รับความลำบากด้วยความเจ็บป่วย พระภิกษุต้องเข้าไปช่วยเหลือรักษา โดยเฉพาะอย่างยิ่งพระภิกษุสงฆ์ด้วยตนเอง พระพุทธเจ้าตรัสให้ภิกษุทั้งหลายดูแลกันและกัน หากไม่ช่วยเหลือดูแลกันและกันถือว่าเป็นการปฏิบัติไม่ถูกต้อง ต้องอาบัติทุกกฏด้วย ดังที่พระพุทธองค์ตรัสว่า

ภิกษุทั้งหลาย พวกเธอไม่มีมารดา ไม่มีบิดาผู้คอยพยาบาล ภิกษุทั้งหลาย ถ้าพวกเธอไม่พยาบาลตนเอง ใครเล่าจะคอยพยาบาลพวกเธอ ภิกษุทั้งหลาย ผู้จะพยาบาลเราก็จึงพยาบาลภิกษุไข้เกิด ถ้ามีอุปัชฌาย์ อุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอาจารย์ อาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีสัทธวิหาริก สัทธวิหาริกพึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีอันตวาสิก อันตวาสิกพึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอุปัชฌาย์ ผู้ร่วมอุปัชฌาย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้ามีภิกษุผู้ร่วมอาจารย์ ผู้ร่วมอาจารย์พึงพยาบาลภิกษุไข้นั้นจนตลอดชีวิต(หรือ)จนกว่าเธอจะหาย ถ้าไม่มีอุปัชฌาย์ อาจารย์ สัทธวิหาริก อันตวาสิก ผู้ร่วมอุปัชฌาย์ หรือผู้ร่วมอาจารย์ สงฆ์ต้องพยาบาลภิกษุไข้นั้น ถ้าไม่พยาบาล ต้องอาบัติทุกกฏ^๐

^๐วิ.ม.ท.(ไทย) ๒/๑๒๘/๑๓๕.

^๐วิ.ม.(ไทย) ๕/๓๖๕/๒๔๐-๒๔๑.

แสดงให้เห็นว่า การดูแลสุขภาพร่างกายนั้นเป็นเรื่องที่จำเป็นที่ทุกคนจะต้องช่วยเหลือกันและกัน ในขณะที่เดียวกันก็ทรงมีพุทธบัญญัติห้ามไว้ด้วยว่า “ภิกษุไม่ควรรักษาโรให้แก่ผู้อื่นโดยไม่จำเป็น หากทำต้องอาบัติทุกกฏ” ^๐ ยังไม่สามารถประกอบเป็นอาชีพหรือแม้แต่การจัดเก็บค่ารักษาพยาบาล เพราะไม่ใช่กิจของสงฆ์ ถือการประกอบปรุงยาและทำหน้าที่รักษาพยาบาลอย่างเป็นทางการเป็นหน้าที่เป็นดิรัจฉานวิชา ความสำคัญอยู่ที่ว่า การเจ็บไข้ได้ป่วยเป็นเรื่องที่ภิกษุจะต้องช่วยเหลือกันและกันในการพยาบาลรักษา แต่ไม่ใช่นำมาเป็นที่หน้าในการทำหน้าที่เป็นหมอเสียเอง

ความสำคัญอีกประการหนึ่งที่เกี่ยวข้องกับการดูแลสุขภาพ รักษาโรคภัยให้หายนั้นก็คือความมีศิลปะในการใช้ยาของพระภิกษุสงฆ์ที่ทำหน้าที่ในการรักษาพยาบาลคนไข้ จากงานเขียนของ เก็นเน็ธ จี ชิสก์ แสดงให้เห็นว่า การรักษาพยาบาลของพระภิกษุนั้นมีผลต่อการเผยแผ่พระพุทธศาสนาด้วย และยังเป็นแหล่งศึกษาวิชาทางการแพทย์โบราณที่ยังคงเห็นอยู่ด้วย การแพทย์ในทางพระพุทธศาสนามีการก่อกำเนิดและพัฒนาควบคู่กันมากับวิชาอายุรเวทของนักพรตที่มีหน้าที่เชี่ยวชาญรักษาผู้คนในศาสนาอื่นดู โดยการแพทย์ที่ปรากฏหลักฐานในคัมภีร์พุทธศาสนามีการพัฒนาตั้งแต่สมัยพุทธกาล เมื่อพระพุทธเจ้ามีพุทธานุญาตให้พระสงฆ์สร้างวัดเป็นที่พักพิงถาวรแทนการอยู่โคนไม้และบริการทางการแพทย์ได้มีบทบาทเป็นบริการสำคัญของวัดในการเชี่ยวชาญรักษาโรคทางกายของศาสนิกควบคู่ไปกับการรักษาโรคทางวิญญาณด้วยธรรมโอสธ ความเกี่ยวเนื่องกันระหว่างการรักษาโรคกับพระพุทธศาสนามีมาโดยเป็นลำดับ นับแต่พุทธกาลจนถึงปัจจุบัน โดยเริ่มจากการที่พระพุทธเจ้าให้พระภิกษุสงฆ์ดูแลและรักษากันเองจนกระทั่งพุทธสังฆหรือพุทธอารามได้กลายมาเป็นยานหลักในการส่งเสริม การเก็บรักษาและถ่ายทอดความรู้ทางการแพทย์ของอินเดียในเวลา ซึ่งอาจกล่าวได้ว่าความรู้ทางการแพทย์กลายเป็นส่วนหนึ่งของหลักศาสนาและวินัยของวัดในหมู่ชาวพุทธเป็นพิเศษ คำสอนเรื่องอริยสัจสี่เมื่อเปรียบเทียบกับทางการแพทย์แล้วมีความเข้ากันได้เป็นอย่างดี คือ ทุกข์ เหตุแห่งทุกข์ การดับทุกข์และวิธีดับทุกข์ สามารถเทียบได้กับ โรค สาเหตุของโรค การปลอดจากโรคและวิธีการรักษาโรคและเมื่อเปรียบการแพทย์กับทางสายกลาง พบว่า มีความสอดคล้องกันเนื่องจากเสนอวิธีการฟื้นฟูและรักษาความสมดุลของสุขภาพร่างกายที่ดี^๐ ก็แสดงให้เห็นถึงความสามารถของพระภิกษุที่ใช้วิธีการรักษาโรคตามแนวพุทธ เป็นที่พึ่งของชาวบ้านในยามเจ็บไข้ได้ป่วย และยังสืบสานต่อเนื่องให้มีคฤหัสถ์ชาวพุทธได้ใช้วิธีการนี้ดูแลสุขภาพของคนที่ได้รับความเจ็บป่วยให้หายเป็นปกติได้ วิธีการและตัวยายังคงได้รับการสืบทอดต่อมา

เพราะความเจริญของการแพทย์แผนปัจจุบันจึงไม่ให้ความสำคัญต่อการรักษาพยาบาลของพระภิกษุที่มีความรู้ความสามารถในวิธีการรักษาตามแนวพุทธ และไม่ได้รับการสืบทอดภูมิปัญญา

^๐วิ.มหา.(ไทย) ๒/๑/๖.

^๐เก็นเน็ธ จี ชิสก์, ลัทธินักพรตและการเยียวยาในอินเดียโบราณ : ระบบการแพทย์ในพุทธอาราม, แปลโดย ชีรเดช อุทัยวิทยารัตน์, พิมพ์ครั้งที่๒, (กรุงเทพมหานคร: มูลนิธิโกมลคีมทอง, ๒๕๕๒), หน้า (๕)-(๕).

นั้นไว้ ภูมิปัญญาที่สืบทอดกันมาแต่อดีตเริ่มสูญหายไป แม้ปัจจุบันจะมีการรื้อฟื้นหันมาให้ความสนใจอีกครั้ง จนเห็นได้ว่า มีการใช้ สมุนไพรบำบัด ธรรมชาติบำบัด ชีวจิต พลังจักรวาล สมาธิบำบัด เป็นการรื้อฟื้นภูมิปัญญาท้องถิ่นที่เคยใช้ได้ผลดีในอดีตมาผสมผสานการดูแลสุขภาพแนวแพทย์แผนปัจจุบัน แต่ความชำนาญก็อาจลดลงและภูมิปัญญาบางอย่างก็คงสูญหายไปแล้ว นับตั้งแต่ที่มีพระราชบัญญัติการแพทย์ขึ้นเมื่อปี พ.ศ.๒๔๖๖ เพื่อป้องกันไม่ให้ผู้ไม่มีความรู้ในการดูแลรักษาคนไข้ ต่อมาในปี พ.ศ.๒๔๗๕ ได้มีพระราชบัญญัติประกอบโรคศิลป์เข้ามาอีก นอกจากนั้นในปี พ.ศ.๒๔๘๘ คณะสังฆมนตรีได้ออกประกาศห้ามคณะสงฆ์มิให้พระภิกษุสามเณรประกอบอาชีพเป็นหมอ หรือแพทย์รักษาโรค เป็นการประกอบอาชีพอย่างคล้อยตาม นำความเสื่อมเสียมาสู่พระพุทธศาสนา มีโทษถึงให้ลาสิกขาสุดแล้วแต่กรณี^{*} จึงเป็นเหตุให้ภูมิปัญญาในพระพุทธศาสนาสูญหายไปเกือบสิ้น

ปัญหาอีกประการหนึ่งก็คือการใช้ตัวยาหรือโอสถในพระพุทธศาสนาเพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยให้ทุเลาเบาบางและหายเป็นปกตินั้นใช้ได้ถูกต้องตามตัวยาและใช้ได้ครบทุกส่วนอันเป็นสาเหตุของอาการเจ็บป่วยนั้นแล้วหรือไม่ เพราะอาการเจ็บป่วยบางอย่างมีสมมติฐานมาจากหลากหลายสาเหตุการที่จะดูแลรักษาก็ต้องกระทำไปพร้อมๆ กันหลายวิธี การที่จะรักษาสุขภาพด้วยโอสถตามแนวพระพุทธศาสนานั้นมีหลายมิติ โดยเฉพาะมิติที่เกี่ยวกับการศรัทธาในพระรัตนตรัย อาศัยคุณแห่งพระรัตนตรัย ได้แก่ คุณพระพุทธเจ้า คุณพระธรรม และคุณพระสงฆ์ช่วยเหลือในการหายเจ็บป่วยได้ ดังที่นางสุปปิยาได้สรรเสริญพุทธานุภาพว่า “น้าอัสจรรยจริงหนอ ท่านผู้เจริญ ไม่เคยปรากฏ ท่านผู้เจริญ พระตถาคตทรงมีฤทธิ์มาก มีอานุภาพมาก เพียงได้เห็นพระองค์เท่านั้น แผลใหญ่กลับหายเป็นปกติ มีผิวพรรณเรียบสนิท เกิดโลมชาติ”^๐ นอกจากนั้นยังมีพระธรรม ได้แก่ โพชฌงค์ ๗ สัญญา ๑๐ สติปัฏฐาน ๔ และการพิจารณาขันธเป็นไตรลักษณ์ เป็นต้น ก็ล้วนแล้วแต่เป็นวิธีการบำบัดรักษาอีกวิธีหนึ่ง รวมถึงการสวดสาธยายปริตรต่างๆ ซึ่งเป็นธรรมโอสถอีกประเภทหนึ่งด้วยในการรักษาสุขภาพทางด้านจิตใจ

ด้วยเหตุนี้ ผู้วิจัยสนใจที่จะศึกษาวิธีการใช้โอสถในพระพุทธศาสนาทั้งสองส่วนก็คือ ส่วนที่เป็นเวชศาสตร์และส่วนที่เป็นโอสถในพระพุทธศาสนาโดยบูรณาการทั้งด้านเครื่องมือ ตัวยา วิธีการรักษา และเป้าหมายของการรักษา เพื่อให้เป็นองค์ความรู้และเป็นแนวทางบำบัดรักษาโรคตามแนวพระพุทธศาสนาต่อไป

^{*}วลัยพร ภาณุตานนท์ ฌ มหาสารคาม , “บทบาทของพระสงฆ์ไทยที่เป็นหมอพระในด้านการบำบัดรักษาโรคแก่ชุมชน” รายงานการวิจัย , (กรุงเทพ ฯ : ภาควิชามนุษยศาสตร์ คณะสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๒๑), หน้า ๖.

^๐วิ. ม. (ไทย) ๕/๒๘๐/๘๐-๘๒.

๑.๒ วัตถุประสงค์ของการวิจัย

- ๑.๒.๑ เพื่อศึกษาการบำบัดรักษาสุขภาพแผนปัจจุบัน
- ๑.๒.๒ เพื่อศึกษาการบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนา
- ๑.๒.๓ เพื่อบูรณาการการบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนา

๑.๓ ปัญหาที่ต้องการทราบ

- ๑.๓.๑ การบำบัดรักษาสุขภาพแผนปัจจุบันเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๒ การบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร
- ๑.๓.๓ การบูรณาการการบำบัดรักษาสุขภาพแผนปัจจุบันด้วยวิธีการบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนาเป็นอย่างไร

๑.๔ ขอบเขตการวิจัย

๑.๔.๑ หลักการบำบัดรักษาสุขภาพตามแนวของกรมส่งเสริมสุขภาพ ได้แก่ สุขภาพกาย และสุขภาพจิตทั้งที่เป็นเครื่องมือ ตัวยา วิธีการรักษา เป้าหมายและผลของการรักษา

๑.๔.๒ หลักการบำบัดรักษาสุขภาพที่ปรากฏในพระไตรปิฎก โดยเฉพาะที่ปรากฏใน เกสัชขันธ์กะ แห่งพระวินัยปิฎก และที่ปรากฏในที่อื่นๆ แห่งพระไตรปิฎก ศึกษาในขอบเขตของ เครื่องมือ ตัวยา วิธีการรักษา เป้าหมายและผลของการรักษา

๑.๔.๓ การบูรณาการบำบัดรักษาที่ใช้ทั้งเวชศาสตร์แผนปัจจุบันและการบำบัดรักษาในพระไตรปิฎก ตามประเด็นศึกษา คือ เครื่องมือ ตัวยา วิธีการรักษา เป้าหมายและผลของการรักษา

๑.๕ นิยามศัพท์เฉพาะที่ใช้ในการวิจัย

สุขภาพ หมายถึง ภาวะการมีสุขภาพดี คือมีความเจ็บป่วยน้อยมีโรคน้อยสภาพของร่างกายและภาวะจิต อารมณ์ที่สมบูรณ์สามารถรับเข้าสภาพสิ่งแวดล้อมและสังคมได้อย่างมีความสุข และเป็นบุคคลที่เป็นประโยชน์ต่อสังคมสุขภาพเป็นคุณภาพของชีวิตที่เป็นผลมาจากความพึงพอใจ จากการดำเนินชีวิตอย่างถูกต้องเหมาะสม คุณภาพชีวิตยังบอกถึงบุคคลนั้นได้ใช้กำลังความสามารถทางความคิด และความสามารถต่างๆ ในกิจกรรมของชีวิต

การบำบัดสุขภาพ หมายถึง การปรับให้ร่างกายปกติ อันเกิดจาก ร่างกายและจิตใจเสียสมดุล หรือได้รับเชื้อ หรือประสบอุบัติเหตุ จนถึงขั้นเจ็บป่วย ให้ หายโดยใช้แนวทางบำบัดสุขภาพ และการใช้โอสถในพระพุทธศาสนา

การบำบัดสุขภาพในปัจจุบัน หมายถึงการบำบัดรักษาสุขภาพที่ใช้วิธีการรักษาในปัจจุบัน โดยยึดตามแนววิทยาศาสตร์เป็นหลัก

การบำบัดสุขภาพในพระพุทธศาสนา หมายถึง เวชศาสตร์ที่ใช้ในการบำบัดรักษาสุขภาพทั้งที่พระพุทธเจ้าทรงอนุญาตไว้และเวชศาสตร์ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก

การบูรณาการการบำบัดสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ หมายถึง การบูรณาการในการรักษาสุขภาพโดยใช้วิธีการทั้ง ๒ แผน ได้แก่ การบำบัดรักษาแผนปัจจุบัน และการบำบัดรักษาในพระพุทธศาสนาตามประเด็นที่กำหนดทั้ง ๔ ด้าน คือ เครื่องมือ ด้วยา วิธีการรักษาและเป้าหมายของการรักษา

๑.๖ ทบทวนเอกสารและรายงานการวิจัยที่เกี่ยวข้อง

๑.๖.๑ เอกสารที่เกี่ยวข้อง

พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตฺโต) ได้เขียนหนังสือ เรื่อง “การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์” ให้ความสำคัญต่อการดูแลรักษาใน ๕ ส่วน ๑) คนไข้ให้รู้จักรักษาใจแม้กายป่วย แต่ใจไม่ป่วย ๒) ผู้รักษาทบทวนของแพทย์กับความหวังจากคนไข้ ๓) การแพทย์ วิทยาการความก้าวหน้าในการใช้ยา ๔) ปัญหาทางการแพทย์ โรคที่มีความซับซ้อนมากขึ้น รวมถึงแงจริยธรรม ๕) การใช้ธรรมะ เพื่อประกอบกับการรักษาโรค^๖

พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม” โดยมุ่งศึกษาแนวคิดเรื่องการดูแลสุขภาพตามที่ปรากฏในพระไตรปิฎก ซึ่งพยายามแสวงหาจากประวัติการดูแลสุขภาพส่วนพระองค์ของพระพุทธเจ้า การดูแลสุขภาพของพระอรหันต์พุทธสาวกแต่ละท่านยามอาพาธ พุทธจริยาและสาวกจริยาที่เกี่ยวข้องกับการดูแลผู้ป่วยระยะต่างๆ สมานิกาวนากับการดูแลผู้ป่วย บทธรรมเพื่อการดูแลสุขภาพที่จะนำมาใช้ใน ชีวิตประจำวัน และแนวความคิดพระพุทธศาสนาที่มีอยู่ในแพทย์แผนไทย^๗

เก็นเน็ธ จี ชิสต์ ได้เขียนหนังสือเรื่อง “ลัทธินักพรตและการเยียวยาในอินเดียโบราณ : ระบบการแพทย์ในพุทธอาราม ” แสดงให้เห็นถึงความสำคัญของเวชศาสตร์ที่เจริญรุ่งเรืองใน

^๖ พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), การแพทย์ยุคใหม่ในพุทธทัศน์ , พิมพ์ครั้งที่ ๕ (ปรับปรุงเพิ่มเติม) อนุสรณ์งานพระราชทานเพลิงศพ ศาสตราจารย์นายแพทย์ชูด อยู่สวัสดิ์ ป.ช., ป.ม., (กรุงเทพมหานคร : บริษัทสหธรรมิก จำกัด, ๒๕๕๐).

^๗ พระมหาจรรยา สุทธิญาโณ, พระพุทธศาสนากับการดูแลสุขภาพแบบองค์รวม , (สงขลา : คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยสงขลานครินทร์, ๒๕๔๗).

พระพุทธศาสนาอันเนื่องมาจากพระพุทธศาสนาเป็นสถาบันที่ยิ่งใหญ่ เป็นที่รวมของพระอริยสงฆ์ ที่มาจากหลากหลายชั้นวรรณะ แม้ว่าพระพุทธศาสนาไม่ได้ถือชั้นวรรณะ แต่บุคลากรทางพระพุทธศาสนานั้นต้องได้รับการดูแลโดยเฉพาะสุขภาพร่างกาย ดังนั้นพระพุทธศาสนาจึงเป็นที่รวมของบุคคลที่มีความรู้ความสามารถหลากหลายสาขาวิชา ยิ่งไปกว่านั้น พระพุทธศาสนายังได้รับการอุปถัมภ์จากพระราชอาณาจักรซึ่งจัดตั้งเป็นเหตุให้มีหมอที่มีความรู้ มีความสามารถในการรักษาโรคภัยไข้เจ็บ มีหมอชีวกโกมารภัจจ์เป็นต้น หมอชีวกเป็นทั้งหมอหลวง หมอประจำพระพุทธองค์ และหมอที่ดูแลพระภิกษุทั้งหลายด้วย^{๐๓}

นายแพทย์อุทัย สูดสุข ได้เขียนหนังสือเรื่อง “พุทธธรรมนำสุขภาพองค์กรรวม ” มีเนื้อหาประกอบด้วย หลักการพื้นฐานของพระพุทธศาสนา การสาธารณสุขในสมัยพุทธกาล ความสำคัญและหลักการสาธารณสุขในปัจจุบัน สภาวะสุขภาพของพระภิกษุสามเณรเปรียบเทียบกับสภาวะของประชาชนทั่วไป พุทธธรรมที่เกื้อกูลให้ผู้ประพฤติปฏิบัติมีสุขภาพสมบูรณ์ นโยบายการส่งเสริมและพัฒนาสุขภาพของพระภิกษุสามเณร ในบริบทของแผนพัฒนาสุขภาพแห่งชาติ เชิดชูธรรมนำสุขภาพ: มิติใหม่การสร้างเสริมสุขภาพของสังคมไทย การพัฒนามาตราชวัดของพระสงฆ์ การในการส่งเสริม และสนับสนุนการสร้างสุขภาพในวัดและชุมชน และบทสรุป^{๐๔}

วิโรจน์ นาคชาติ^{๐๕} ได้เขียนหนังสือเรื่อง “การรักษาโรคในพระไตรปิฎก” แสดงให้เห็นวิธีการรักษาโรคที่ปรากฏในพระไตรปิฎกมีวิธีการรักษาโรคแบ่งออกเป็น ๔ วิธีคือ การรักษาโรคด้วยสมุนไพร เทคนิค พุทธรักษา และการบำบัดเพียรทางจิต^{๐๖}

๑.๖.๒งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ทิวา ธรรมอำนวยโชค ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธศาสนาและการรักษาพยาบาล: วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษา พยาบาลชาวบ้านในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง” ผลการวิจัยพบว่า ความเชื่อพื้นฐานทางวัฒนธรรมทางการแพทย์แผนโบราณของไทย ที่มีลักษณะความเชื่อและการปฏิบัติทางไสยศาสตร์ผสมผสานอยู่ด้วย การรักษาโรคของพระสงฆ์เหล่านี้มีทั้งการรักษาบำบัดทางกายและทางจิต นอกจากนั้นพระสงฆ์บางรูปได้นำเอาแนวความคิดและวิธีการทางการแพทย์แผนปัจจุบันมาใช้ประกอบการรักษาโรคให้กับผู้ป่วยร่วมกับการใช้ยาสมุนไพร

^{๐๓}ไค้เน็ธ จี ชิสต์, ลัทธินักพรตและการเยียวยาในอินเดียโบราณ : ระบบการแพทย์ในพุทธอาราม, แปลโดย วีระเดช อุทัยวิทยารัตน์, พิมพ์ครั้งที่๒, หน้า (๕)-(๘).

^{๐๔}นายแพทย์อุทัย สูดสุข (เขียนและเรียบเรียง), พุทธธรรมนำสุขภาพองค์กรรวม , (กรุงเทพมหานคร : กองสุศึกษา กรมสนับสนุนบริการสุขภาพ, ๒๕๕๑).

^{๐๕}วิโรจน์ นาคชาติ , “การรักษาโรคในพระไตรปิฎก ”, ธรรมคำแหง, ปีที่ ๒๔ ฉบับมนุษยศาสตร์ , (กรุงเทพฯ : มหาวิทยาลัยรามคำแหง, ๒๕๔๗), หน้า ๘.

ผู้ป่วยทั้งสองเขตต่างก็มีแนวโน้ม ทักษะคิด แรงจูงใจและเหตุผลในการมารักษาคล้ายคลึงกันอีกด้วย ผู้ป่วยที่ได้รับการรักษาส่วนใหญ่มีการศึกษาก่อนข้างต่ำและไม่รู้หนังสือคิดเป็นร้อยละ ๒๘ ในเขตกรุงเทพมหานคร และมีร้อยละ ๒๕.๓๓ ในจังหวัดใกล้เคียง ผู้ป่วยที่มีปัญหาทางสุขภาพจนเกิด ความท้อแท้และเกือบจะสิ้นหวังคิดเป็นร้อยละ ๒๓.๓ ในเขตกรุงเทพมหานคร และมีร้อยละ ๓๑.๓๓ ในจังหวัดใกล้เคียง ผู้ป่วยส่วนใหญ่มีฐานะทางเศรษฐกิจในระดับค่อนข้างต่ำคือ เป็นผู้มีย รายได้ประมาณ ๓๐๐-๕๐๐ บาทต่อเดือนคิดเป็นร้อยละ ๔๓.๓ ในเขตกรุงเทพมหานครและร้อยละ ๓๘ ในจังหวัดใกล้เคียง

ข้อมูลเหล่านี้ชี้ให้เห็นว่า แม้ในปัจจุบันประเทศไทยจะมีความเจริญก้าวหน้าทางด้าน ความรู้และวิทยาการเพิ่มขึ้นอย่างรวดเร็วในช่วงเวลาประมาณสามทศวรรษที่ผ่านมาโดยเฉพาะอย่างยิ่งความเจริญก้าวหน้าทางด้านการแพทย์สมัยใหม่ก็ตาม แต่ความรู้วิทยาการและบริการทางด้านนี้ยังมีข้อจำกัดอยู่เป็นอันมาก ยังมีโรคอีกหลายชนิดทั้งทางกายและทางจิตที่การแพทย์สมัยใหม่ยังไม่ รักษาให้หายได้ เช่น โรคมะเร็ง โรคจิตเภทบางชนิด นอกจากนั้นบริการทางการแพทย์ ก็ยังมีไม่ทั่วถึงประชาชนทั่วประเทศ เนื่องจากความขาดแคลนบุคลากรทางการแพทย์และงบประมาณ แผ่นดินและความยากจนของประชาชนส่วนใหญ่ ข้อจำกัดเหล่านี้เป็นสาเหตุสำคัญให้หมอพระ ซึ่ง ประสบความสำเร็จไม่น้อยในการรักษาโรคทั้งทางกายและทางจิตใจ และมีความคล่องตัวในการ เป็นที่พึ่งพาของประชาชนไทยผู้ยังคงยึดมั่นอยู่ในพุทธศาสนาและวัฒนธรรมไทยแต่โบราณ กลายเป็นสถาบันที่จำเป็นและดำรงอยู่เป็นที่พึ่งของประชาชนโดยทั่วไปในปัจจุบัน จากสภาพการณ์ เช่นนี้ เราอาจคาดได้ว่าหมอพระจะสามารถช่วยแก้ปัญหาความต้องการทางด้านการแพทย์ของไทย ได้อย่างกว้างขวางและสมบูรณ์ยิ่งขึ้นถ้าหากว่ารัฐบาลได้สนับสนุนสถาบันนี้ โดยการอบรมความรู้ ทางด้านการแพทย์สมัยใหม่และการแพทย์แผนโบราณแก่หมอพระเหล่านี้หรือด้วยวิธีอื่นใดก็ตาม^{๐๐}

พระมหาปองปริดา ปรีบุญโณ(จำปาศรี) เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การป้องกันและการ รักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา” วิทยานิพนธ์นี้มุ่งศึกษาธรรมชาติและสาเหตุของโรคทางกาย และโรคทางใจรวมทั้งศึกษาถึงการรักษาโรคดังกล่าว ที่ปรากฏในพระไตรปิฎก และอรรถ-กถา ผล การศึกษาพบว่า พระพุทธศาสนาแบ่งโรคออกเป็น ๒ ประเภท คือ **ประการแรก** โรคทางกาย มี สาเหตุมาจากความไม่สมดุลของธาตุ ๔ ความแปรปรวนของฤดูกาล การบริหารกายไม่สม่ำเสมอ กรรมวิบากในอดีตชาติและปัจจุบันชาติ เป็นต้น โรคทางกายนี้มีวิธีการรักษา ๓ วิธี คือ (๑) การรักษา ทางการแพทย์ ได้แก่การใช้ยาสมุนไพร (๒) การใช้ธรรมบำบัด คือ การปฏิบัติธรรม (๓) การรักษา ด้วยพลังจิต เช่น การใช้พุทธานุภาพ การกล่าวสัจจวาจา **ประการที่สอง** โรคทางใจ มีสาเหตุมาจาก

^{๐๐} ทิวา ธรรมอำนวยโชค, “พุทธศาสนาและการรักษาพยาบาล: วิเคราะห์บทบาทของพระสงฆ์ในการรักษา พยาบาลชาวบ้านในเขตกรุงเทพมหานครและจังหวัดใกล้เคียง”, วิทยานิพนธ์ อักษร ศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิต วิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล), พ.ศ.๒๕๓๐.

กิเลสที่ครอบงำจิตใจ มี ๓ ระดับคือ กิเลสอย่างละเอียด เช่น ราคะนุสสัย กิเลสอย่างกลาง เช่น นิรวณ และกิเลสอย่างหยาบ เช่น การทำร้ายผู้อื่น ลักขโมย โรคทางใจนั้นบำบัดได้ด้วยวิปัสสนา นอกจากนี้ ตามหลักพระพุทธศาสนาถือว่า การป้องกันโรคจะต้องปฏิบัติตามหลักไตรสิกขา ได้แก่ ศีล สมาธิ และปัญญา^{๐๐}

ศศิธร เหมภาภิรัตน์ เสนอวิทยานิพนธ์เรื่อง “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย” ผลของการศึกษาเปรียบเทียบพบว่า พุทธวิธีกับการแพทย์แผนไทยมีทั้งความเหมือนและแตกต่างกัน กล่าวคือ ในด้านลักษณะที่เหมือนกัน ได้แก่ แนวคิดที่เห็นว่า (๑) ร่างกายประกอบด้วยธาตุ ๔ คือ ดิน น้ำ ไฟ ลม (๒) ความไม่สมดุลของธาตุ ๔ ทำให้เกิดโรคได้ (๓) โรค การตรวจโรค การวินิจฉัยโรค (๔) การใช้สมุนไพร ยา วิธีการรักษาสร้างภูมิคุ้มกันโรค การป้องกันโรค และ (๕) จรรยาแพทย์ ส่วนในด้านความแตกต่างนั้น กล่าวคือ พระพุทธศาสนาจะกล่าวถึง (๑) กิเลสเป็นสาเหตุให้เกิดโรคทางใจ และโรคทางจิต (๒) โรคเกิดจากกรรมในอดีตชาติ และ (๓) การบำบัดโรคด้วยพุทธธรรมโอสธ และการใช้ พุทธานุภาพ ซึ่งจะไม่ปรากฏในการแพทย์แผนไทย^{๐๐}

ร.ต.อ. หญิงอุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย” ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธเจ้าทรงมีแนวทางในการแก้ปัญหาสุขภาพและความเจ็บป่วย ๒ แนวทางใหญ่ ๆ คือ การป้องกันและการรักษาโรค วิธีป้องกัน ทรงใช้หลักปฏิบัติต่าง ๆ ในการดูแลรักษาสุขภาพอนามัยทั้งด้านกายภาพและจิตภาพ วิธีการรักษา ทรงใช้กรรมวิธีตามแบบทั่วไปและการใช้พระธรรมโอสธ^{๐๙}

สมชาย สุรชาติ ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง “บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเองของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี” ผลการวิจัยพบว่า พระพุทธศาสนาในเรื่องโรคภัยไข้เจ็บ การบำบัดรักษาโรคทางกายและทางใจ ที่กล่าวไว้ในพระไตรปิฎกและอรรถกถา นอกจากนั้นยังได้ศึกษาถึงบทบาทพระสงฆ์ไทยในการรักษาโรค โดยเฉพาะการใช้สมุนไพรที่จังหวัดอุบลราชธานี อันเป็นการส่งเสริมชุมชนให้เห็นความสำคัญของ

^{๐๐}พระมหาปองปรีดา ปริบุญโณ (จำปาศรี), “การป้องกันและการรักษาโรคตามหลักพระพุทธศาสนา”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๕.

^{๐๐}ศศิธร เหมภาภิรัตน์, “การศึกษาเปรียบเทียบพุทธวิธีในการดูแลสุขภาพแบบองค์รวมกับการแพทย์แผนไทย”, วิทยานิพนธ์พุทธศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๘).

^{๐๙}ร.ต.อ. หญิงอุทัยวรรณ เล่าประเสริฐสุข, “การศึกษาเชิงวิเคราะห์พุทธวิธีบรรเทาทุกข์ยามเจ็บป่วย”, วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย:มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

สมุนไพรพื้นบ้าน เพื่อรักษาอาการเจ็บป่วยขั้นพื้นฐาน โดยไม่ต้องเสียค่า ใช้จ่ายมากเกินไปจนความจำเป็น นอกจากนั้นพระสงฆ์เองยังสามารถทำหน้าที่ได้ดีเช่นขณะกำลังแสดงธรรมพระสงฆ์จะสอดแทรก ความรู้ในการประกอบยาสมุนไพรใช้รักษาโรค การแจกพันธุ์พืชสมุนไพรให้ชาวบ้านนำไปปลูก หนึ่ง กลุ่มตัวอย่างที่ศึกษามีความเห็น ว่า ควรให้มีการอบรมความรู้ด้านสาธารณสุขและการใช้สมุนไพร แก่พระสงฆ์ เพื่อให้พระสงฆ์สามารถเป็นที่พึ่งแก่คนยากจนได้ในภาวะจำเป็น ที่ไม่อาจพึ่งพิงรักษา จากหน่วยงานของรัฐและเอกชนได้^{๐๐}

วิชิต เปานิล ได้ศึกษาวิจัยเรื่อง **“พุทธกระบวนทัศน์เพื่อสุขภาพและการเยียวยาใน สังคมไทย”** ผลแห่งการศึกษาวิจัยพบว่า ปัญหาสุขภาพที่สังคมไทยและสังคมโลกกำลังเผชิญอยู่ มี ปัญหาเชิงวิชาการอันเนื่องมาจากมีความรู้ ความเข้าใจโรคไม่เพียงพอ ปัญหาเชิงการบริหารจัดการ ที่ทำให้ระบบสุขภาพ ไม่มีประสิทธิภาพ และปัญหาใหญ่ ที่อยู่เบื้องหลัง ของปัญหาสุขภาพทั้งปวง คือ เรื่องกระบวนทัศน์ (วิธีคิด) ปัจจุบันวิธีคิดแบบวิทยาศาสตร์เป็นตัวผลักดันให้โลกพัฒนาไป ภายใต้กระแสแห่งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความสัมพันธ์กับวัฒนธรรมบริโภคของตลาดโลก ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงขึ้นกับสิ่งแวดล้อม สภาพสังคม และวิถีชีวิตของผู้คน ปัจจุบันหลายฝ่าย รวมถึงนักวิทยาศาสตร์และคนในวงการสุขภาพ ตระหนักว่าวิธีคิดและวิธีการแก้ปัญาสุขภาพที่ตก อยู่ภายใต้กระบวนทัศน์วิทยาศาสตร์นี้เอง คืออุปสรรคสำคัญที่ทำให้การแก้ปัญาสุขภาพไม่ ประสบผลสำเร็จ แต่สังคมไทยที่มีพระพุทธศาสนาเป็นพื้นฐานในการทำ ความเข้าใจโลกและชีวิต มาตลอด พระพุทธศาสนาน่าจะได้รับการพิจารณาในฐานะเป็นกระบวนทัศน์ที่จะเข้ามาแก้ปัญา สุขภาพรวมทั้งปัญหาอื่นๆให้กับสังคมไทยได้^{๐๑}

จุฑามาศ วาริแสงทิพย์ ได้ศึกษาวิจัย **“การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรัง ระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ ”** ผลการวิจัยพบว่าธรรมปฏิบัติคือการสวดมนต์ การทำ (อานาปาน สติ) สมาธิ หรือการสวดมนต์ร่วมกับการทำสมาธิสามารถลดอาการความซึมเศร้าจากความเครียด ต่างๆและทำให้เพิ่มคุณภาพชีวิตในมิติของทางด้านร่างกายของผู้ป่วยดีขึ้นอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ

^{๐๐}สมชาย สุรชาติ, "บทบาทของพระสงฆ์ไทยในการส่งเสริมการใช้สมุนไพรเพื่อการพึ่งตนเอง ของชาวชนบท : ศึกษาเฉพาะกรณีจังหวัดอุบลราชธานี", วิทยานิพนธ์อักษรศาสตรมหาบัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย : มหาวิทยาลัยมหิดล, ๒๕๓๐).

^{๐๑}วิชิต เปานิล, “พุทธกระบวนทัศน์เพื่อสุขภาพและการเยียวยาในสังคมไทย”, แผนงานวิจัยปรัชญา วิทยาศาสตร์และกระบวนทัศน์สุขภาพ, สถาบันวิจัยระบบสาธารณสุข, พ.ศ. ๒๕๔๖.

อีกทั้งอัตราการเต้นของหัวใจและอัตราการหายใจในกลุ่มที่สวดมนต์ลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ และอัตราการหายใจเท่านั้นในกลุ่มที่สวดมนต์ร่วมกับทำสมาธิลดลงอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติ^{๑๖}

จากเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้องที่แสดงไว้ในที่นี้เพื่อมุ่งเน้นให้เห็นว่า การบำบัดรักษาสุขภาพที่ใช้วิธีทางจิตนั้นยังมีน้อย ส่วนมากมุ่งเน้นใช้ทางสมุนไพร สำหรับการนำบทสวดมนต์มาใช้ในการบำบัดรักษายังขาดความเข้าใจที่ถูกต้อง

๑.๗ วิธีดำเนินการวิจัย

การศึกษาวิจัยเรื่องนี้เป็นการศึกษาเชิงคุณภาพ โดยวิเคราะห์เอกสารเป็นหลัก (Documentary Qualitative Research) และมีการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) เพื่อสนับสนุนข้อมูลให้มีความน่าเชื่อถือ โดยมีวิธีดำเนินการวิจัย ดังนี้

๑.๗.๑ การวิจัยเอกสาร เป็นการศึกษารวบรวมข้อมูลจากเอกสารชั้นปฐมภูมิ คือ พระไตรปิฎก และเอกสารทุติยภูมิ ได้แก่ วรรณคดี ฎีกา อนุฎีกา และปกรณ์พิเศษ รวมถึงเอกสารวิชาการ และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง จากแหล่งข้อมูลต่างๆ ได้แก่ หอสมุดแห่งชาติ หอสมุดมหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย หอสมุดมหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย เป็นต้นที่เกี่ยวข้องกับการบำบัดรักษาสุขภาพด้วยโอสถในพระพุทธศาสนาและตามหลักการแพทย์สมัยใหม่

๑.๗.๒ การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview) ตามประเด็นที่กำหนดไว้ในบทที่ ๔ เพื่อนำคำตอบจากการสัมภาษณ์มาสนับสนุนคำตอบวิจัยตามวัตถุประสงค์ โดยทำการสัมภาษณ์ผู้ทรงคุณวุฒิที่มีความเกี่ยวข้องกับประเด็นศึกษา รวมผู้ทรงคุณวุฒิฝ่ายคลุหัตถ์จำนวน ๕ คน

ในการสัมภาษณ์นั้น ผู้วิจัยได้มีหนังสือขออนุญาตสัมภาษณ์จากทางบัณฑิตวิทยาลัย มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย พร้อมด้วยแนวการสัมภาษณ์ส่งไปยังผู้ทรงคุณวุฒิและผู้ที่ต้องการจะสัมภาษณ์เก็บข้อมูล เพื่อติดต่อขออนุญาตสัมภาษณ์และไปสัมภาษณ์ตามวันเวลาที่ท่านเหล่านั้นสะดวกในการให้สัมภาษณ์ ผู้วิจัยสัมภาษณ์เชิงลึกโดยใช้แบบสัมภาษณ์แบบไม่มีโครงสร้างพร้อมทั้งบันทึกเทปการให้สัมภาษณ์หลังสัมภาษณ์ผู้วิจัยทำการบันทึกภาคสนาม (Field note) ทุกครั้ง หลังจากการสัมภาษณ์ ผู้วิจัยนำบทสัมภาษณ์มาถอดเทปเพื่อเตรียมวิเคราะห์ข้อมูลโดยภาพรวมในประเด็นที่ต้องการต่อไป

^{๑๖} จุฑามาส วาริแสงทิพย์, “การฟื้นฟูคุณภาพชีวิตของผู้ป่วยไตวายเรื้อรังระยะสุดท้ายด้วยธรรมปฏิบัติ”, ดุษฎีนิพนธ์พุทธศาสตรดุษฎี บัณฑิต, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย), ๒๕๔๖.

๑.๗.๓ รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลทุกส่วนให้เป็นไปตามกรอบและขอบเขตของการศึกษา ให้สอดคล้องกันในแต่ละบท เพื่อให้ได้เนื้อหาตรงตามวัตถุประสงค์

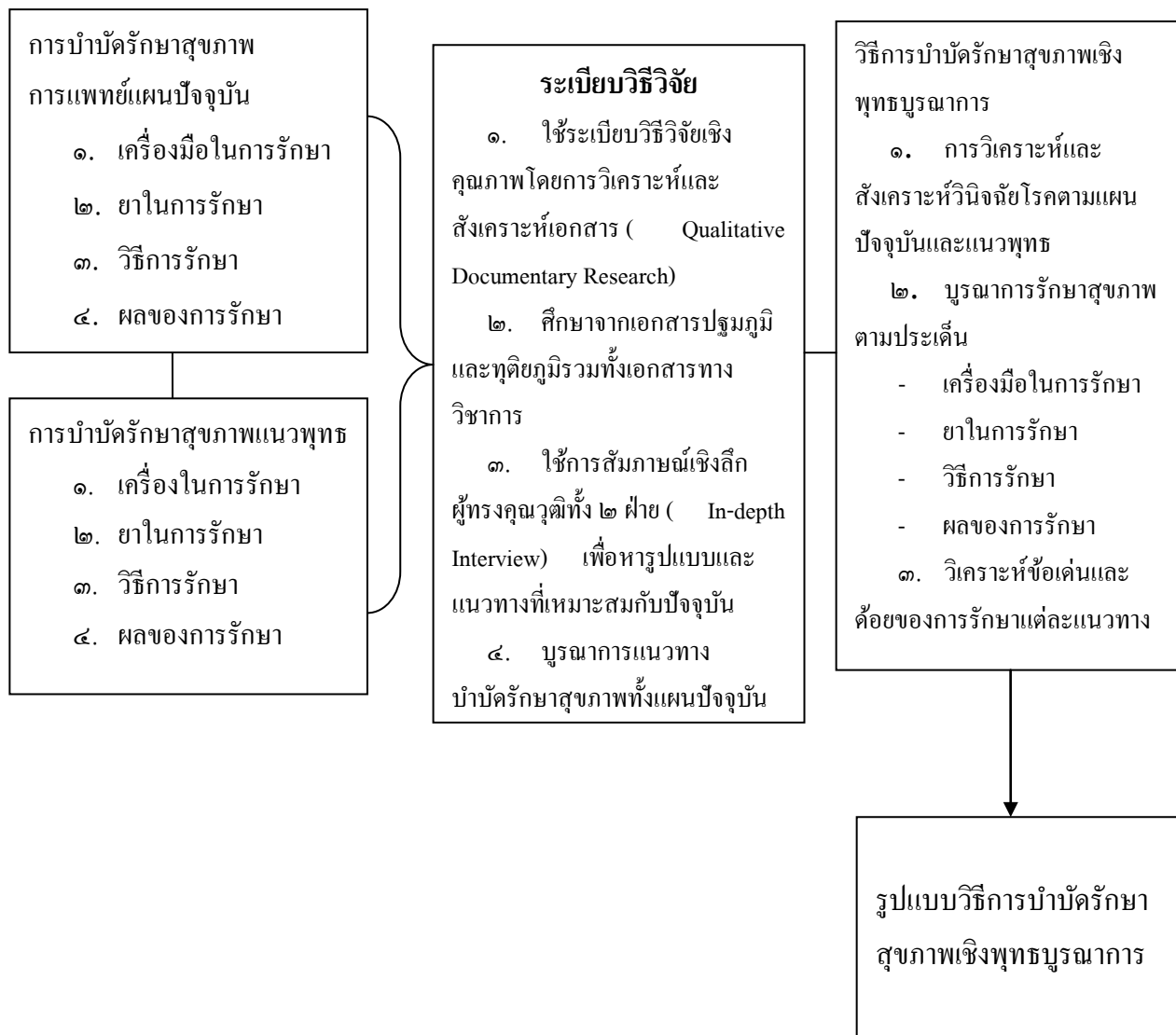
๑.๗.๔ ขั้นตอนการวิเคราะห์ข้อมูลทั้ง ๒ ส่วน คือส่วนที่ได้มาจากเอกสาร และส่วนที่ได้จากการสัมภาษณ์ หลังจากที่ได้ผู้วิจัยได้รวบรวมและเรียบเรียงข้อมูลเสร็จแล้วจึงได้วิเคราะห์ข้อมูลในรูปแบบของการพรรณานเนื้อหา (Content Analysis Description) เพื่อให้ได้คำตอบในแต่ละประเด็น กล่าวคือ เครื่องมือในการรักษา ด้วย วิธีการรักษา และเป้าหมายของการรักษา

๑.๗.๕ ขั้นตอนการสังเคราะห์ข้อมูล (Analytical Data Synthesis) เป็นกระบวนการสังเคราะห์จากข้อมูลที่ได้วิเคราะห์ไว้แล้ว เพื่อประมวลผลออกมาเป็นองค์ความรู้ (Body of Knowledge) จากนั้นจึงได้นำองค์ความรู้ดังกล่าวมาสร้างเป็นสัญลักษณ์ขององค์ความรู้ (Model)

๑.๘ กรอบแนวคิดในการวิจัย

วิธีการบูรณาการการบำบัดรักษาสุขภาพเชิงพุทธบูรณาการ หลังจากได้ศึกษาจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ได้สรุปเป็นกรอบแนวคิด ดังนี้ การบำบัดรักษาสุขภาพได้ใช้แนวคิดของกรมสุขภาพตามแผนปัจจุบันทางกายและสุขภาพทางใจ ^{๐๙} ส่วนในพระพุทธศาสนานั้นใช้การบำบัดรักษาที่ปรากฏในพระไตรปิฎกตามมีแผนภูมิ ดังนี้

^{๐๙} Marvin R., Levy Dignan Mark, and Jant H.Shirreffs, **Targeting Wellness : The Core**, p.5.

๑.๕ ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

๑.๕.๑ ทำให้ทราบการบำบัดรักษาสุขภาพในแผนปัจจุบัน

๑.๕.๒ ทำให้ทราบการบำบัดรักษาสุขภาพในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๓ ทำให้ทราบการบูรณาการการบำบัดรักษาสุขภาพทั้งแผนปัจจุบันและในพระพุทธศาสนา

๑.๕.๔ ทำให้ได้องค์ความรู้ใหม่เกี่ยวกับการบูรณาการบำบัดรักษาสุขภาพด้วยโอสถในพระพุทธศาสนา